

Michel Gybels

DE BIBLIOTHEEK VAN ALEXANDRIE, ANTIEKE HOOFDBRON VOOR HET WESTERSE DENKEN

Wanneer in 323 v. C. de jonge Macedonische koning Alexander de Grote te Babylon overlijdt, wordt het door hem veroverde wereldrijk verdeeld onder zijn legeraanvoerders. Eén van zijn belangrijkste generaals is Ptolemaïus die Egypte als gouverneur toegewezen krijgt. Eens koning van dat rijke gebied verplaatst hij de hoofdstad naar de kust, laat er het stoffelijke overschot van Alexander plechtig herbegraven en begint onmiddellijk met de uitbouw en verfraaiing van Alexandrië. Samen met de latere constructie van de wonderlijke vuurtoren op het eiland Pharos, is zijn grootste project wellicht de oprichting van een grote bibliotheek waarvan de bouwwerken in 306 beginnen. Het project groeit uit tot een nooit eerder gezien wereldcentrum van wetenschappelijke kennis, kunst en cultuur dat ten tijde van Jezus van Galilea een collectie bevatte van bijna een miljoen boekrollen en codices, die verspreid waren over meerdere afdelingen in de stad. Michel Gybels laat ons meer weten over dit unieke duizendjarige project waar vele beroemde filosofen studeerden.

Gerda Vancayzeele

HET MOORSE SPANJE , DE 'MOZARABEN' EN DE 'MUDEJAR'

Tijdens de razendsnelle verovering van Egypte en Noord-Afrika hadden de Arabische generaals vlug begrepen dat een politiek van ongedwongen assimilatie uitstekende resultaten gaf. Een groot gedeelte van de strijdlustige berberstammen konden ze voor hun zaak winnen door ze te behandelen als gelijken. Zeventig jaar na de inname van Egypte stonden ze samen aan de Atlantische Oceaan. Djebel Tarik, de ambitieuze gouverneur van Tanger, lonkte over de smalle zeestraat naar *de zachte buik van het Westen*, het rijke Iberische schiereiland dat in handen was van Visigotische koningen en Byzantijnse graven. Reeds in die tijd was de Guadalquivirvlakte door de vruchtbare grond en uitstekende irrigatietechnieken een van de meest productieve van het Westen. Als test liet Tarik in 710 een klein leger van 100 ridders en 400 man voetvolk in de buurt van Algeciras landen. Zij ontmoetten niet de minste tegenstand en keerden met een rijke buit terug.

De tweede expeditie met 12.000 berbers in april 711 voerde Tarik zelf aan. Hij kreeg steun van de Byzantijnse graaf Julianus die wist dat koning Roderic in het noorden tegen opringerige Franken vocht. De Visigoten, die met gemak eerdere Saraceense invasies hadden afgeslagen, dachten dat de inval in het zuiden slechts de zoveelste razzia was. Ze werden verslagen tijdens de slag van Cadiz op 20 juli 711. Zonder talmen zette Tarik door met een blitzoffensief en vond de hoofdstad Toledo verlaten.

Een jaar later kwam de hoofdgouverneur van Noord-Afrika zich met de zaken bemoeien. Musa Ibn Nusair was aangesteld door de machtige Omajjaden van Damascus en landde met een leger van 18.000 strijders uit Yemen en berbergebieden, met in zijn gevolg ook religieuze leiders. In tegenstelling tot Tarik, die hem overtuigde van een blijvende bezetting van het nieuwe wingewest, opteerde hij voor samenwerking met de plaatselijke bevolking. Samen veroverden ze wandelend Zaragoza, Barcelona, Lerida (Lleida), Huesca, Castilië, Galicië en Asturië. We zijn aan het begin van het eeuwenlange moorse Spanje. In dit artikel behandelt Gerda Vancayzeele.

Yves Van Buyten & Willy Vanderzeypen**DE ORDE VAN DE TEMPELIERS, HET VERNIEUWENDE ONDERZOEK IN DE 21ste EEUW**

Enkele doorwinterde ridders uit de Vlaamse Westhoek en de streek rond Troyes begeven zich in het begin van de 12de eeuw naar Jeruzalem, in het spoor van de eerste kruisvaarders. Geleid door Godfried van Sint-Omaars en Hugo van Payns wensen zij de veroverde heilige plaatsen in Palestina voor Christus te verdedigen. Aanvankelijk organiseren zij zich als lekenridders in een broederschap dat de militie vormt van de kanunniken van het Heilige Graf. Als vechtjassen willen ze echter meer actie en als martelaar sneuvelen.

Op het concilie van Nablous zien zij hun apart initiatief in 1120 door de patriarch van Jeruzalem kerkelijk erkend. Ze leggen hem plechtige beloftes af van gehoorzaamheid, armoede, kuisheid en inzet zonder hun militaire roeping op te geven. Van de pas gekroonde koning Boudewijn II krijgen de twee leiders op de berg Moriah als zetel een gebouw waarvan men dacht dat het ooit Salomon's paleiscomplex met tempel was geweest: *Templum Domini*. Na een moeilijke aanvangsperiode ontvangen ze met krachtige steun van de cisterciënzers in 1129 een eerste officiële regel van paus Honorius II op het Concilie van Troyes. Tien jaar later begunstigt paus Innocentius II de nieuwe orde met nog meer uitzonderlijke voorrechten om de geldverslindende frontactiviteiten en militaire bouwwerken te financieren.

Zo ontwikkelde zich een nieuw type kerkelijk instituut dat gedurende bijna twee eeuwen onverbrekkelijk verbonden zou zijn met de geschiedenis van de kruistochten: een gemilitariseerde religieuze orde. Hun internationaal netwerk van commanderijen in Europa, met die in Vlaanderen bij de eerste, speelde een aanzienlijke rol in allerlei economische transformaties en de spirituele praktijken van het Westen. Sinds eind vorige eeuw heeft de wetenschappelijke benadering van de tempel haar geschiedenis steeds meer gezuiverd van oudere denkbeeldige reconstructies. Met kunde en enthousiasme nemen ook meerdere onderzoekers uit de Lage Landen hieraan deel. Het auteursduo doet dit sinds 2006 en geeft een overzicht van de meest recente inzichten.

Dick van Niekerk en Willy Vanderzeypen**GEERT GROOTE VAN DEVENTER, EN DE EERSTE GENERATIE VAN 'MODERNE DEVOTEN'**

Tijdens de 14de eeuw ontstond in de IJsselstreek een heropleving van een eigentijdse godsvrucht met Geert Groote en zijn gezellen als actievoerders. In Deventer en Zwolle openden zij vanaf 1374 op eigen initiatief huizen voor boetvaardige en vrome leken. Zij streefden naar een innerlijke persoonlijke vroomheid, praktisch en individualistisch, maar toch ook stichtend voor hun samenleving. Het was een contemplatieve derde weg tussen kerk en wereld.

De naam 'moderne devotie' verschijnt al tijdens de eerste generatie in de bronnen, zoals bij de biografie van Ruusbroec, die in Groenendaal Geert Groote ontmoette. Ondanks enige reactionaire boeteprediking van Groote en dominicaanse tegenkanting bleef de kerkelijk erkende beweging steeds binnen de rechtgelovigheid, waaronder de door hem gestichte 'broeders en zusters van het gemene leven', en kort nadien ook de monastieke exponent van de 'devote koorheren'.

Tijdens de protestantse reformatie verdwenen de stichtingen van de moderne devotie in het noordelijke deel van de Nederlanden, en twee eeuwen later door secularisatie in het zuidelijke. Het thema is echter nog onverminderd actueel. Historische of beschouwelijke debatten over de nieuwe devotie en de impact op het westerse denken blijven geanimeerd. Voor het eerst vormen Dick van Niekerk en Willy Vanderzeypen een Nederlands-Belgisch auteursduo.

Dick van Niekerk

SALOME STICKEN, EN HAAR ‘PELGRIMAGE’ NAAR NIEUWE ‘INNIGHEIT’

Het onderzoek naar de moderne devotie, de publicaties daarover en de herwaardering zijn de laatste decennia enorm geëvolueerd. Onbetwiste autoriteit en productiefste onderzoeker van de laatste twintig jaar is de wetenschapper Dr. Rudolf van Dijk O. Carm., die ook verbonden was aan het Titus Brandsma Instituut in Nijmegen. Hij is in 2015 verscheiden, maar heeft zijn boek over zuster en priorin Salome Sticken nog kunnen voltooien. Dat boek is in juli 2015 verschenen en de uitgever was zo vriendelijk om de auteur een exemplaar te sturen.

Vooraleer we uitgebreid kennis maken met Salome, beginnen we met Katharina van Naaldwijk, de oudste in een Dordrechts gezin van zes kinderen. Haar vader was een belangrijke hoveling en haar moeder een dochter uit het adellijke geslacht Van Heenvliet. Maar Katharina verafschuwde dergelijke titels en zij taalde niet naar maatschappelijk aanzien. Tot ontsteltenis van haar ouders gaf zij als zeventienjarige te kennen dat zij kloosterlinge wilde worden in het nieuwe vrouwenklooster van Diepenveen bij Deventer, waarover zoveel werd gepraat. Haar jongere zus Griete volgde enkele jaren later dit voorbeeld. En zo zijn we in de middeleeuwse wereld van de vrouw binnen de moderne devotie, met veel gevoel verwoord door Dick van Niekerk.

Dick van Niekerk

NICOLAAS VAN CUSA (1401-1464), JURIST, FILOSOF, WIJSGEER, DIPLOMAAT EN KERKVORST

Vanuit ieder raam zie je aan de overkant van de rivier tegen de valleiwand opklimmende wijngaarden. De hoogste waterstanden staan met een jaartal in de buitenmuur gekerfd, alsof ze willen zeggen dat de idyllisch kronkelende rivier bij tijden niet te temmen valt. We staan voor het fraaie geboortehuis van Niklas Kryffts (Nicolaus Krebs), ofwel Nicolaas van Cusa (*Cusanus*), de beroemdste zoon van het afgelegen Duitse Moezeldorpje Kues. De Moezel en andere waterwegen waren van cruciaal belang voor hem en zijn dorpsgenoten, voor wie wilde reizen of handelswaar vervoeren. Stroomopwaarts naar Trier, stroomafwaarts naar Koblenz waar zich vanaf de Rijn een nieuwe wereld ontvouwde. Die machtige stroom volgend kwam men in Keulen en de Lage Landen: Arnhem, Nijmegen, Deventer, Zwolle, Utrecht, Leuven. De Rijn stroomopwaarts naar Mainz en Basel, en van daaruit lonkte reeds Italië : Milaan, Padua, Ferrara en Rome. Allemaal steden die als piketpaaltjes het leven van deze gezaghebbende Duitse denker uit de 15de eeuw ruimtelijk zouden afbakenen. Dick gidst met kennis van zaken.

Willy Vanderzeypen

JOHANNES CALVIJN EN ZIJN TOTAALACTIE IN GENEVE

Eén van de belangrijkste initiatiefnemers van de evangelische reformatie in het Europa van de 16de eeuw was Johannes Calvijn. Zijn alomvattende actie in Genève stond model voor de oprichting van vele gereformeerde kerken los van Rome. Deze geleerde was een uitmuntende theoloog van de heilige Schrift, een originele denker over publieke zaken, en een auteur wiens veelschrijvende pen bijdroeg tot de vorming van het moderne Frans. Zijn hoofdobjectief : het hart

en de geest van zijn medemensen openstellen voor veranderingen tegen de aanhoudende crisis van hun tijd.

Reeds tijdens zijn leven was de in polemische geschriften vurige Calvijn een omstreden persoonlijkheid. Zowat elke biografie zorgde voor nog meer ruis. In deze bijdrage analyseren we een en ander over zijn leven en werk aan de hand van biografische bronnen, opgesteld door vijanden en vrienden die de Picardiër persoonlijk hebben gekend. Hij komt zelf aan het woord in zijn brieven. Hierbij zijn we zeer schatplichtig aan het prominente hedendaagse onderzoek aan de Praktische Hogeschool te Parijs, en aan dat van de Universiteit van Genève, opgericht door toedoen van Johannes Calvijn en een poolcentrum van Europese kennis. In 2009 herdacht men de 500ste verjaardag van zijn geboorte in Picardië, een vruchtbare prikkel voor tal van kritische tekstedities en publicaties. Begeleid door meerdere Franse en Zwitserse specialisten maakt Willy Vanderzeypen van Calvijn een gemotiveerde en humanistische prediker van zijn tijd zonder de zware ruis van zijn biografen.

BENESTUDIUM e-Journaal nr. 2 – november 2015

18de- begin 21ste eeuw

Wilfried Detobel

DE ECONOMISCHE GROEI IN EUROPA VANAF 1700, VOLGENS THOMAS PIKETTY (2013)

Thomas Piketty is een atypische toonaangevende econoom die zich niet vastpint op ingewikkelde wiskundige modellen. Economie beschouwt deze Fransman eerder als een subdiscipline van de sociale wetenschappen, naast nog andere zoals geschiedenis, sociologie, antropologie en politicologie. In 2013 verscheen zijn boek *'Kapitaal in de 21ste eeuw'* als resultaat van 15 jaar bronnenonderzoek. Het werk gaat van het begin van de 18de eeuw tot 2010 en focust zich op de economisch grote landen zoals Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, Japan en de Verenigde Staten. De meest volledige historische gegevens aan nationale rekeningen over inkomen en vermogen vond de onderzoeker uitsluitend in zijn geboorteland Frankrijk en Engeland. De commerciële titel van het boek is enigszins verwarrend want het werk handelt vooral over de groei tijdens de drie voorbije eeuwen. Dit artikel is het eerste grote werk van Wilfried Detobel als publicist.

BENESTUDIUM e-Journaal nr.2 - november 2015

19de - begin 21ste eeuw

Willy Vanderzeypen

DE MENS EN HET NIEUWE KLIMAAT, WELKOM IN HET ANTHROPOCEEN !

Wat er door de planetaire klimaatverandering sinds vorige eeuw voor de mensheid op spel staat, heeft geleid tot de oprichting van een wereldregering. De goede voornemens werden evenwel steeds van de onderhandelingstafel geveegd door nationale economische belangen. Of de mens wat zou kunnen leren uit vroegere klimaatcrisissen die op alle continenten grote beschavingen hebben geteisterd of zelfs vernietigd, is een open vraag. Deze gemeenschappen waren immers zeer afhankelijk van de landbouw en dus gevoelig aan zowel droogte als regenval. De perceptie van die crisissen was plaatselijk, de antwoorden van de mens eveneens. Maar in de hedendaagse industriële beschaving is de breuk tussen de natuur en de samenleving beduidend groter. Voor het eerst in de geschiedenis is de waarneming van de crisis planetair, maar de antwoorden en maatregelen nog steeds niet. Hoe komt dat? Wat dachten en denken de filosofen daarover?